

Notat 5/2012

Realkompetanse og fritak i høyere utdanning

Resultater fra en nasjonal undersøkelse i 2011

Realkompetanse og fritak i høyere utdanning
Resultater fra en nasjonal undersøkelse i 2011

Randi Storli

Innhold

Sammendrag.....	2
1. Om undersøkelsen.....	3
1.1 Bakgrunn.....	3
1.2 Svakt kunnskapsgrunnlag.....	3
1.3 Arbeidsgruppe oppnevnt av Kunnskapsdepartementet	3
1.4 Om undersøkelsen.....	3
1.5 Avgrensing og definisjon.....	4
2. Resultater.....	5
2.1 Høy svarprosent – få erfaringer med fritaksvurderinger.....	5
2.2 Undersøkelsens begrensninger.....	5
2.3 Få søknader – høy andel innvilgete fritak.....	5
2.4 Noen få institusjoner står for de fleste fritakene.....	5
2.5 Uoversiktlig registrering.....	6
2.6 Fritak gjelder alt fra obligatorisk undervisning til hel grad.....	6
2.7 Fritak gir ofte uttelling i studiepoeng.....	6
2.8 Det gis fritak innenfor de fleste studieområder.....	6
2.9 Det er flest søkere hos dem som har retningslinjer.....	6
2.10 Få har retningslinjer om krav til dokumentasjon.....	7
2.11 Skriftlig dokumentasjon er mest vanlig.....	7
2.12 Ulike grupper er involvert i vurderingen.....	8
2.13 Mange tilbyr veiledning.....	9
2.14 Det er flest søkere hos dem med organisert informasjon.....	9
3. utfordringer.....	10
3.1 Mangel på ressurser.....	10
3.2 Mangelfull kunnskap om retten til fritak.....	10
3.3 Usikkerhet om vurdering.....	10
3.4 Usikkerhet om kvaliteten på dokumentasjonen.....	10
3.5 Mangel på nasjonale føringer.....	11
3.6 Skepsis mot ordningen.....	11
3.7 Ordning med muligheter.....	11
Kilder.....	12
Vedlegg 1 Mandat fra Kunnskapsdepartementet.....	13
Vedlegg 2 Spørsmålene i undersøkelsen.....	15

Sammendrag

Denne rapporten er en oppsummering av en undersøkelse om fritak på grunnlag av realkompetanse i høyere utdanning. Undersøkelsen ble gjennomført høsten 2011.

Konklusjon

Til sammen er det oppgitt at det var 182 som søkte om fritak på grunnlag av realkompetanse på bachelornivå i studieåret 2010/2011. Tallet på innvilgete fritak totalt oppgis å være 170. De fleste søknadene resulterte med andre ord i fritak (93 prosent). På masternivå er det samlede antallet søkere ikke kjent, men det er meldt om i alt 49 fritak på dette nivået. Fritak gir ofte uttelling i studiepoeng.

Konklusjonen er at omfanget av fritak på grunnlag av realkompetanse er beskjedent. Det er noen få institusjoner som står for de fleste vurderingene. Det er mangelfull kjennskap til retten til fritak i institusjonene. Institusjonene informerer i liten grad systematisk om retten, og fritaksvurderinger er lite etterspurt av studentene. Ordningen blir oppfattet som ressurskrevende. De som skal forvalte ordningen, melder om usikkerhet knyttet til retningslinjer og kriterier. De er også usikre på om realkompetanse kan dokumenteres godt nok, og om kompetanse fra praktisk erfaring er likeverdig med teoretisk kunnskap. Yrkesfaglærerutdanningen skiller seg ut med mange søknader og mange fritak.

Bakgrunn

I 2001 fikk søkere uten generell studiekompetanse ifølge lov om universiteter og høyskoler mulighet til å søke opptak til universitets- og høyskoleutdanning basert på realkompetanse. Det ble også mulig å søke fritak for deler av et studium basert på realkompetanse.

Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, fikk høsten 2011 i oppdrag av Kunnskapsdepartementet å arbeide for å styrke samordningen og skape en mer helhetlig praksis for realkompetansevurdering, med vekt på fritaksvurdering. I tråd med oppdraget ble det nedsatt en arbeidsgruppe med deltakere fra Vox og representanter fra høyere utdanningsinstitusjoner utpekt av Universitets- og

høgskolerådet: Egil Gabrielsen (Universitetet i Stavanger), Eirik Lien (NTNU) og Anne Løken (Høgskolen i Oslo og Akershus). Fra Vox deltar faggruppen for realkompetanse i Vox: Camilla Alfsen, Hanne Christensen, Margrethe Steen Hernes og Randi Storli. Arbeidsgruppen er ledet av Vox.

Om undersøkelsen

For å få et bedre grunnlag for arbeidet med fritaksvurdering i høyere utdanning besluttet arbeidsgruppen å gjennomføre en spørreundersøkelse. Pia Elisabeth Ianke, rådgiver i Vox, har hatt ansvar for den tekniske gjennomføringen av undersøkelsen og også bidratt til å kvalitetssikre spørsmål og resultater i rapporten.

Spørsmålene i undersøkelsen gjaldt institusjonenes erfaring med og håndtering av fritaksvurdering, blant annet antall søkere og antall innvilgete fritak i studieåret 2010/2011. Det ble også spurt om retningslinjer og prosedyrer knyttet til fritaksvurdering.¹

Alle universiteter og høyskoler fikk forespørsel om kontaktpersoner forut for undersøkelsen. Til de større utdanningsinstitusjonene ble det sendt forespørsel til flere fakulteter eller avdelinger. Det ble meldt inn i alt 72 kontaktpersoner. 57 av de 72 kontaktpersonene svarte på undersøkelsen. Det gir en svarprosent på 79.

Av de 57 respondentene oppgir 12 (21 prosent) at de har mottatt og behandlet fritakssøknader i studieåret 2010/2011. I den grad vi trekker konklusjoner på grunnlag av disse, er tallgrunnlaget derfor tynt. De fleste resultatene er imidlertid basert på svar fra alle respondentene. Der det er aktuelt, har vi sammenliknet svar fra de 12 med fritaksvurderinger, med de 45 som ikke har det.

¹ Vedlegg 2 viser samtlige spørsmål i undersøkelsen.

1. Om undersøkelsen

1.1 Bakgrunn

Vox, nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, fikk i 2009 i oppdrag fra Kunnskapsdepartementet å utrede status for bruk av realkompetansevurdering i utdanningssystemet. Utredningen² viste at realkompetansevurdering praktiseres innen utdanningssystemet, men i ulik grad og med ulik praksis.

Med realkompetanse forstås alle kunnskaper og ferdigheter en person har tilegnet seg gjennom utdanning, lønnet eller ulønnet arbeid, organisasjonserfaring, fritidsaktiviteter eller på annen måte. Realkompetansevurdering vil si å måle en persons realkompetanse opp mot gitte kriterier.

1.2 Svakt kunnskapsgrunnlag

Institusjonene i høyere utdanning rapporterer tall på opptak av realkompetansevurderte søkere til Database for høyere utdanning (DBH), men ikke om fritak på grunnlag av realkompetanse. Det er foretatt få undersøkelser om realkompetansevurdering som grunnlag for fritak i høyere utdanning. Ifølge en rapport fra 2005³ ble det søkt om totalt 125 fritak i perioden 2001–2004. Av disse ble det innvilget 88 fritak. Fritakene gjaldt også studiepoeng. Rapporten fra 2005 konkluderte med følgende:

- krav om veiledet praksis hindrer fritak i helsevernstudier
- kjennskap til muligheten for fritak blant studentene var lav
- det er vanskelig å dokumentere realkompetanse godt nok
- det mangler faglige nettverk om temaet

En annen undersøkelse fra 2008⁴ bekreftet inntrykket fra 2005 av at realkompetansefritak er lite brukt. Undersøkelsen konkluderte videre med at institusjonene er usikre på ordningen og bekymret for at den krever for store ressurser.

1.3 Arbeidsgruppe oppnevnt av Kunnskapsdepartementet

I februar 2011 fikk Vox i oppdrag av Kunnskapsdepartementet (KD) å lede en arbeidsgruppe som skal bidra til å styrke samordningen og skape en mer helhetlig praksis for realkompetansevurdering, med vekt på fritaksvurdering (se vedlegg 1).

Arbeidsgruppen består av faggruppen for realkompetanse i Vox: Camilla Alfsen, Hanne Christensen, Margrethe Steen Hernes og Randi Storli. I tillegg deltar følgende representanter fra høyere utdanningsinstitusjoner oppnevnt av Universitets- og høgskolerådet:

- Egil Gabrielsen (førsteamanuensis, Universitetet i Stavanger)
- Anne Løken (seniorrådgiver, Høgskolen i Oslo og Akershus)
- Eirik Lien (seniorrådgiver, NTNU)

En fjerde representant fra en høyere utdanningsinstitusjon var oppnevnt, men møtte aldri. I tillegg var Norsk studentorganisasjon invitert til å utpeke en representant. Heller ikke derfra møtte noen.

1.4 Om undersøkelsen

For å få et bedre grunnlag for oppdraget fra KD gjennomførte arbeidsgruppen høsten 2011 en Questback-undersøkelse som ble sendt ut til alle universiteter og høyskoler. Resultatene ble første gang presentert på den nasjonale konferansen «Intensjoner og realiteter – bruk av realkompetansevurdering i høyere utdanning» i regi av Vox i november 2011.

Arbeidsgruppen utarbeidet i fellesskap spørsmål til undersøkelsen (se vedlegg 2). Gruppen ba på forhånd om å få e-postadresser til kontaktpersoner med ansvar for realkompetansevurdering ved fakultetene/avdelingene, slik at spørsmålene kunne sendes direkte til dem.

² Alfsen, C. og Hernes, M.S. (2010). *Realkompetansevurdering. Status, utfordringer og tiltak* (internt notat til Kunnskapsdepartementet).

³ Brandt, E. (2005). *Avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse*. Skriftserie 5/2005. Oslo: NIFU STEP.

⁴ Mohn, T.N. og Størset, H. (2009). *Realkompetanse innen høyere utdanning*. Oslo: Vox.

I alt ble undersøkelsen sendt til 72 kontaktpersoner. Ved større institusjoner ble det oppgitt flere kontaktpersoner. Fra noen institusjoner har vi dermed fått flere svar. Undersøkelsen ble besvart på institusjonsnivå, på fakultets- og/eller avdelingsnivå. Ved de mindre institusjonene er undersøkelsen besvart på institusjonsnivå.

Undersøkelsen etterspurte både tall og kommentarer. Blant spørsmålene var hvor mange som søkte om fritak i studieåret 2010/2011, og hvor mange som fikk innvilget fritak. Vi spurte også om det finnes retningslinjer for fritaksvurdering, hvem som vurderer fritakssøknadene, og om eventuelle utfordringer ved ordningen.

1.5 Avgrensning og definisjon

Undersøkelsen gjaldt realkompetanse som grunnlag for fritak. Med fritak mener vi i denne sammenhengen fritak for deler av utdanningen, for eksempel eksamen, obligatorisk undervisning, innleveringer og praksisperioder. Undersøkelsen inkluderte ikke fritak basert på oppnådde studiepoeng fra andre utdanningsinstitusjoner som grunnlag for innpassing i et fag/studium.

2. Resultater

2.1 Høy svarprosent – få erfaringer med fritaksvurderinger

Av de 72 kontaktpersonene som undersøkelsen ble sendt til, var det 57 respondenter fra 32 ulike institusjoner som svarte. Det gir en svarprosent på 79.

12 av de 57 respondentene oppga å ha mottatt og behandlet søknader om fritak på grunnlag av realkompetanse i løpet av studieåret 2010/2011. De tolv er fra totalt åtte forskjellige institusjoner. Fra ett universitet kom det fire positive svar, fra én høyskole kom det to. Både høyskoler og universiteter, private og offentlige er representert blant de åtte. 42 respondenter oppgir at de ikke har mottatt søknader om fritak på grunnlag av realkompetanse. Tre respondenter oppgir at de ikke vet.

Respondentene er med ett unntak administrativt personale: rådgiver, seniorrådgiver, konsulent, førstekonsulent, studiesjef, instituttsjef, opptaksansvarlig, osv. Det ene unntaket er en førsteamanuensis.

Følgende institusjoner har svart på undersøkelsen:

Universitetet i Tromsø; Universitetet i Nordland; NTNU (4 respondenter); Universitetet i Bergen (3 respondenter); Universitetet i Stavanger (3 respondenter); Universitetet i Oslo (5 respondenter); Norges Handelshøyskole; Handelshøyskolen BI; Høgskolen i Bergen (3 respondenter); Høgskolen i Oslo og Akershus (8 respondenter); Høgskolen i Telemark (4 respondenter); Høgskolen i Molde (2 respondenter), Høgskolen i Gjøvik; Høgskolen i Lillehammer; Høgskolen i Hedmark; Høgskolen i Vestfold (2 respondenter); Høgskolen i Finnmark; Høgskolen i Harstad; Høgskolen i Nesna; Høgskolen i Nord-Trøndelag; Dronning Mauds Minne Høgskole; Norges veterinærhøgskole; Norges musikkhøgskole; Arkitekt- og designhøgskolen i Oslo; Markedshøyskolen; Diakonhjemmet Høgskole; Haraldsplass diakonale høgskole; Betanien diakonale høgskole; Lovisenberg diakonale høgskole; Misjonshøgskolen; Fjellhaug Internasjonale høgskole; NLA Høgskolen

2.2 Undersøkelsens begrensninger

I undersøkelsen er det spurt om antall søkere, ikke om antall søknader. I gjennomgangen av svarene viser det seg at en søker kan ha sendt flere søknader om fritak. Det kommer også fram at enkelte respondenter har oppgitt antall søknader, mens andre oppgir antall søkere. Dette gjør at det er knyttet usikkerhet til tallene.

Undersøkelsen gir et bilde av status for studieåret 2010/2011. Flere svar tyder imidlertid på at institusjonen/fakultetet/avdelingen har gjennomført fritaksvurderinger tidligere, selv om de ikke gjorde det akkurat dette studieåret. Tallene kunne dermed sett annerledes ut om vi hadde lagt et annet tidspunkt til grunn for undersøkelsen.

En tredje begrensning er at noen respondenter oppgir antall fritak som er innvilget ved institusjonen/fakultetet, men ikke antall søkere. Det gjelder særlig på masternivå. Tallet på dem som søker om fritak, kan derfor være høyere enn de tallene som kommer fram i undersøkelsen.

2.3 Få søknader – høy andel innvilgete fritak

Sammenlagt viser undersøkelsen at antall fritakssøknader er beskjedent. På bachelornivå var det i alt 182 som søkte om fritak ved de tolv institusjonene. Av disse fikk 170 innvilget fritak. Det tilsvarer 93 prosent. Nesten alle som søkte, fikk dermed innvilget fritak. I tillegg ble det innvilget 49 fritak på masternivå, men ikke alle respondentene oppgir tall på hvor mange som søkte på dette nivået.

2.4 Noen få institusjoner står for de fleste fritakene

Omfanget av fritakssøknader synes å variere sterkt fra institusjon til institusjon. Av de 57 respondentene oppgir 42 at de ikke hadde fritakssøkere i studieåret 2010/2011, mens tre svarer vet ikke. Det høyeste antallet som søkte om fritak ved ett fakultet, er 140, på bachelornivå. Av disse ble 138

fritak innvilget. Ved to andre fakulteter ble det gitt 20 fritak på masternivå ved hvert fakultet. Det betyr at de fleste fritaksvurderingene utføres ved noen få institusjoner/fakulteter/avdelinger.

2.5 Uoversiktlig registrering

Som nevnt oppgir ikke alle respondentene tall på søkere på masternivå. I alt er det oppgitt 19 søkere, mens det oppgis 49 fritak. Det kan tyde på at ikke alle institusjonene/fakultetene har full oversikt over omfanget av søkere. Kommentar fra en av respondentene forsterker inntrykket av mangelfull registrering:

«Siden våre studier og emner ender i en praktisk prøve, gis det uformelt betraktelig flere fritak enn angitt her i undersøkelsen.»

Selv om denne kommentaren bare representerer den ene respondenten, utelukker det ikke at flere kan ha samme praksis.

2.6 Fritak gjelder alt fra obligatorisk undervisning til hel grad

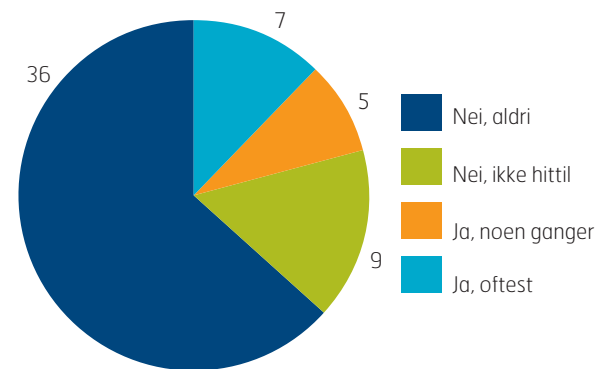
På spørsmål om hva det søkes om og innvilges fritak for, svarer institusjonene at det gjelder fritak for både eksamen, obligatorisk undervisning og obligatorisk praksis. Ved én institusjon oppgis det at tre av fire søkere fikk tilkjent kompetanse lik hel bachelorgrad, men med krav om ekstra prøver før opptak til mastergrad.

2.7 Fritak gir ofte uttelling i studiepoeng

Totalt svarer 12 prosent av respondentene (7 av 57) at en fritakssøknad oftest resulterer i uttelling i studiepoeng. Fem prosent svarer at det noen ganger gjør det. 63 prosent (36 av 57) svarer at det aldri gjør det. Om det betyr at de har erfaring med fritaksvurdering fra andre studieår, eller om de aldri har behandlet søknader, kommer ikke fram i undersøkelsen (figur 1).

Av de tolv respondentene som har behandlet fritakssøknader i studieåret 2010/2011, svarer ni at fritakene oftest eller ofte gir uttelling i studiepoeng. Tre svarer at det ikke har gjort det hittil.

Figur 1. Svar på spørsmål om fritak har gitt uttelling i studiepoeng. N=57

2.8 Det gis fritak innenfor de fleste studieområder

Vi spurte om søknadene resulterte i fritak for én eller flere eksamener eller obligatoriske emner, men ikke om hvilke studieområder fritakene gjaldt. Respondentenes fakultetstilhørighet gir imidlertid grunn til å anta at det er søkt om, og innvilget fritak innenfor et bredt spekter av fagområder, både teknologi, naturvitenskap, samfunnsvitenskap, humaniora, pedagogiske fag, økonomiske/administrative fag og musikk.

Det er to studieområder som skiller seg ut:

- yrkesfaglærerutdanningen med 140 søkere og 138 fritak på bachelornivå
- 40 fritak (ukjent søkertall) på et obligatorisk emne på masternivå ved én institusjon

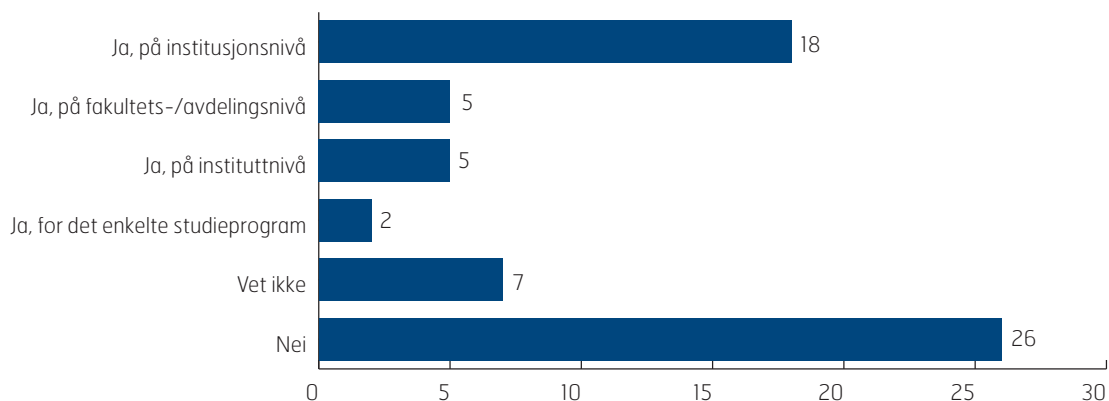
2.9 Det er flest søkere hos dem som har retningslinjer

På spørsmål om retningslinjer var det mulig å oppgi flere svar. 25 respondenter svarte at de har retningslinjer for bruk av realkompetansevurdering som grunnlag for fritak.⁵ Retningslinjene finnes hovedsakelig på institusjonsnivå (se figur 2), men også på fakultets- og instituttnivå. Blant de tolv respondentene som har behandlet fritakssøknader, oppgir samtlige at det er fastsatt retningslinjer for fritaksvurderingen, på institusjonsnivå, fakultets/avdelingsnivå og/eller på instituttnivå.

⁵ Noen respondenter oppga retningslinjer på flere nivåer. De 25 respondentene oppga i alt 30 svar (se figur 2).

Figur 2. Svar på spørsmål om institusjonen har generelle retningslinjer for bruk av realkompetanse som grunnlag for fritak. Flere svar mulig. N=57

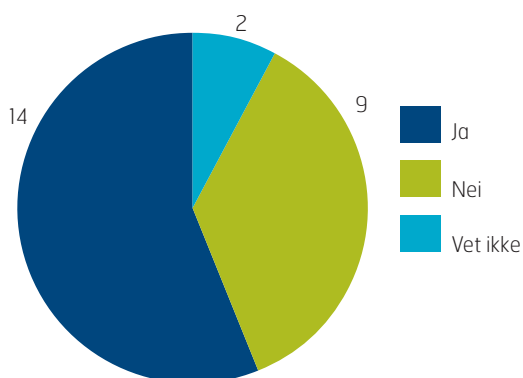

Totalt svarer 33 av de 57 respondentene nei eller vet ikke på spørsmål om det finnes retningslinjer. Det utgjør over halvparten av totalt antall svar. Blant dem som ikke har behandlet fritaksvurderinger, er andelen som oppgir å ha retningslinjer, altså mye lavere enn hos dem som har mottatt og behandlet slike søknader. Av figur 2 ser vi imidlertid at ikke alle vet om det finnes retningslinjer for fritaksvurdering.

2.10 Få har retningslinjer om krav til dokumentasjon

De som oppga at de har retningslinjer for realkompetanse, fikk også spørsmål om institusjonen/fakultetet/avdelingen har spesifisert i retningslinjene hvordan søknadene om fritak skal underbygges, for eksempel ved ulike former for dokumentasjon som attester eller kursbevis. Av i alt 25 svar er det 14 ja, 9 nei, 2 vet ikke. Det vil si at i

Figur 3. Svar på spørsmål om det er spesifisert i retningslinjene hvordan søknader om fritak skal underbygges. N=57

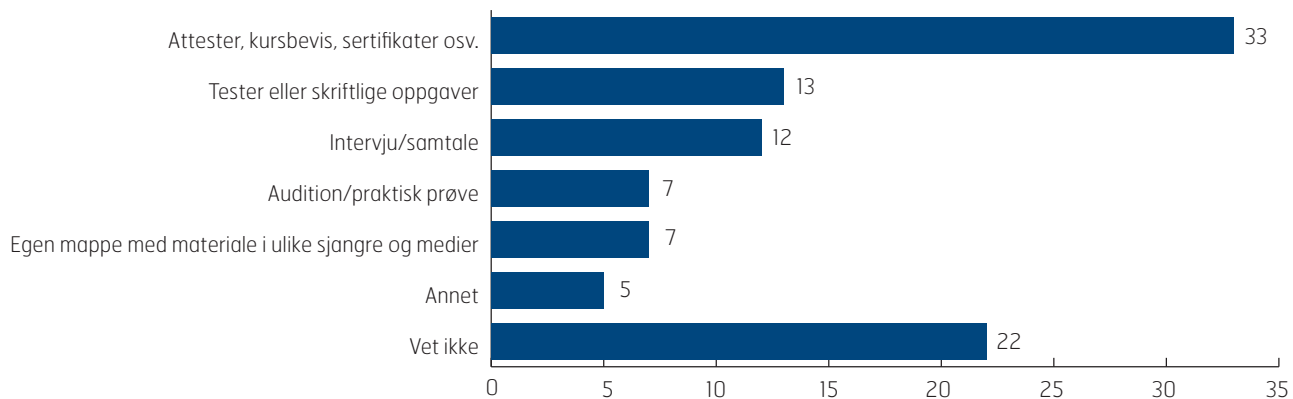

overkant av halvparten av respondentene som oppgir at det finnes generelle retningslinjer for bruk av realkompetanse som grunnlag for fritak (se figur 2 over), også oppgir at det finnes retningslinjer for hvordan realkompetansen skal dokumenteres. Totalt er det 25 % av alle respondentene som oppgir å ha retningslinjer for dokumentasjon.

2.11 Skriftlig dokumentasjon er mest vanlig

På spørsmål om hva som brukes som grunnlag for vurderingen, svarer 33 av respondentene at de bruker attester, kursbevis, sertifikater og liknende. Flere kombinerer dette med andre metoder, som oppgaver eller samtaler (figur 4). Tallene viser at flere institusjoner enn de som oppgir å ha retningslinjer for hvordan realkompetansen skal dokumenteres, har en praksis eller metodikk knyttet til vurderingen. Det er også flere respondenter som svarer på dette spørsmålet enn de tolv som faktisk har foretatt vurderinger i løpet studieåret 2010/2011. Om de har mottatt og behandlet fritakssøknader tidligere, eller om de svarer på grunnlag av retningslinjer eller annet, gir ikke spørreundersøkelsen svar på. 22 respondenter svarer at de ikke vet grunnlaget for vurderingen.

Figur 4. Svar på spørsmål om grunnlaget for vurderingen. Flere svar mulig. N=57

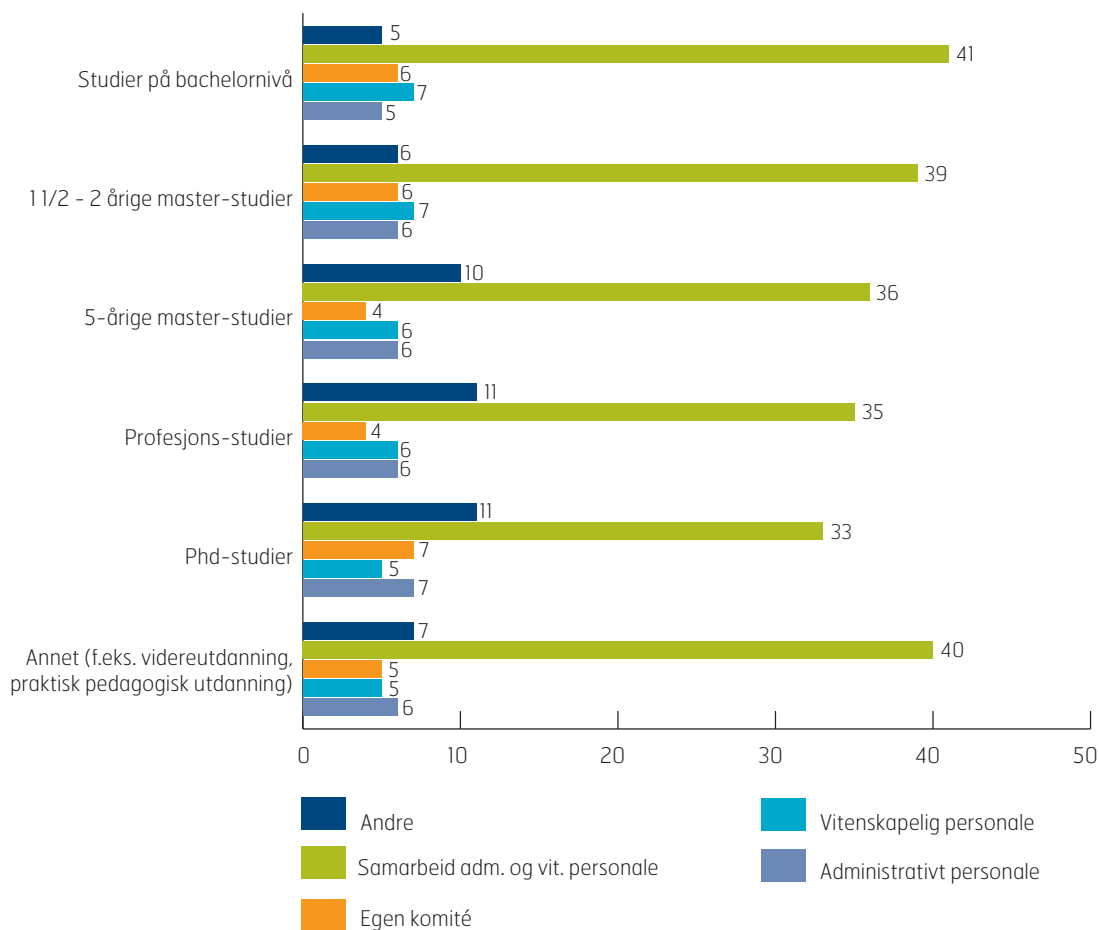

2.12 Ulike grupper er involvert i vurderingen

For å få et tydeligere bilde av praksis ved en fritaksvurdering, spurte vi hvem ved de ulike fakultetene/avdelingene som utfører fritaksvurde-

ringene. Figur 5 viser at flere grupper er involvert, alt fra administrativt og vitenskapelig personale til egne komiteer. Av figuren ser vi at det vanligste på alle nivåer er et samarbeid mellom administrativt og vitenskapelig personale.

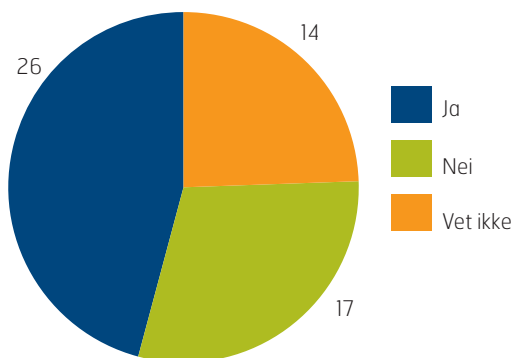
Figur 5. Svar på spørsmål om hvem som utfører fritaksvurderingen. Flere svar mulig. N=57

2.13 Mange tilbyr veiledning

26 av respondentene svarer at det gis tilbud om individuell veiledning i forbindelse med fritak (figur 6). Det er med andre ord flere som gir tilbud om individuell veiledning, enn de som har mottatt og behandlet fritakssøknader i 2010/2011. Vi vet ikke om dette tallet er basert på erfaring fra tidligere eller på interne retningslinjer. Flere tilleggskommentarer gir uttrykk for at institusjonen har en beredskap om veiledning dersom det skulle melde seg søkere, som for eksempel denne, fra en respondent som ikke oppgir fritakssøkere: «Ved en eventuell søknad ville vi ha gjort det.» Respondenter som denne kan derfor ha valgt å svare ja på spørsmål om individuell veiledning.

Figur 6. Svar på spørsmål om det gis tilbud om individuell veiledning i forbindelse med søknad om fritak. N=57

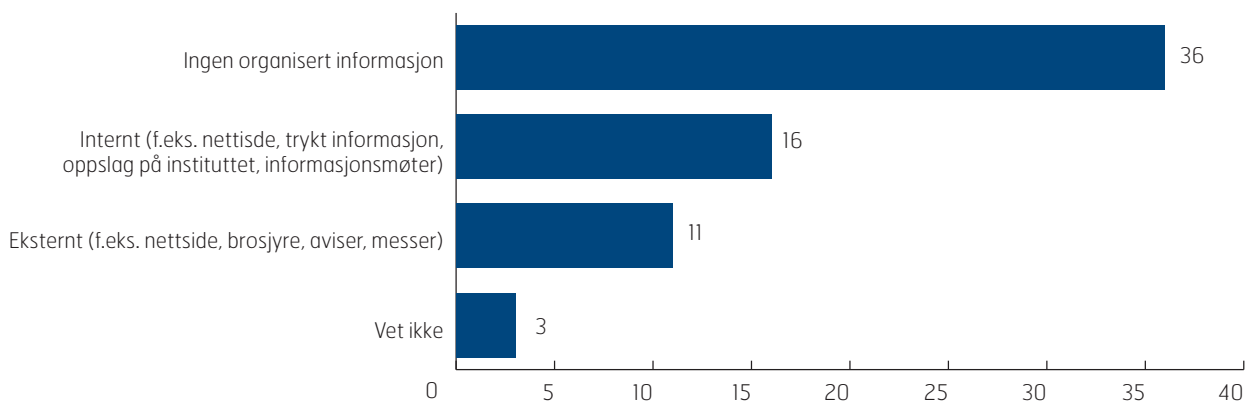

2.14 Det er flest søkere hos dem med organisert informasjon

Respondentene ble spurt om i hvilken grad institusjonen informerer om muligheter for fritak på bakgrunn av realkompetansevurdering. Figur 7 nedenfor viser at over halvparten, 36 av 57, av respondentene svarer at institusjonen ikke har noen organisert informasjon om muligheten til fritak. Det utgjør en andel på 63 prosent. Fra enkelte respondenter blir det kommentert at fakultetet/institusjonen aldri har mottatt noen fritakssøknader, verken i studieåret 2010/2011 eller tidligere. Fritaksvurdering ser dermed ut til å være lite kjent og etterspurt.

Av de tolv respondentene som oppgir at de har mottatt fritakssøknader, er det ni som opplyser at de har organisert informasjon om muligheten for fritak. Denne andelen er betydelig høyere enn blant de institusjonene som oppgir at de ikke har mottatt søknader. De som ikke har organisert informasjon om fritaksvurdering, har dermed mange færre (eller ingen) søknader enn de som har organisert informasjon.

Figur 7. Svar på spørsmål om institusjonen informerer om muligheten for fritak. Flere svar mulig. N=57

3. utfordringer

Respondentene ble i eget kommentarfelt bedt om å beskrive eventuelle utfordringer ved ordningen med fritak på grunnlag av realkompetansevurdering. Alle de 57 respondentene har gitt kommentarer. Avsnittene nedenfor oppsummerer de utfordringene de har pekt på. Kommentarene kan bidra til å forklare det beskjedne omfanget av fritaksvurderinger ved universiteter og høyskoler.

3.1 Mangel på ressurser

Tre av respondentene peker i kommentarer på at ordningen er arbeidskrevende:

«Realkompetansevurdering er meget ressurskrevende både administrativt og vitenskapelig.»

En respondent kommenterer at fakultetet/avdelingen/institusjonen ikke utfører fritaksvurderinger på grunn av mangel på ressurser: «Vi har ikke kapasitet til å gjennomføre slike vurderinger.»

3.2 Mangelfull kunnskap om rett til fritak

I lov om universiteter og høyskoler § 3-5 står det følgende:

«Universiteter og høyskoler som tilbyr akkrediterte studier etter denne lov, kan gi fritak for deler av utdanning på grunnlag av annen vel-egnet eksamen eller prøve. Dokumentasjon av realkompetanse kan også gi grunnlag for fritak⁶ [...]»

Noen svar tyder på at ikke alle respondentene kjenner retten til å søke fritak på grunnlag av realkompetanse godt nok. Flere svarer at fritak bare gjelder innpassing av fag fra andre institusjoner/studier, eller at «Realkompetanse er i hovedsak aktuelt bare ved opptak».

Andre kommentarer kan stå som eksempler på at institusjonene mer eller mindre velger bort ordningen med fritak på grunnlag av realkompetanse:

«Vi informerer ikke om noe vi ikke har», «Vi bruker ikke denne typen fritak» eller «Vi behandler ikke slike saker».

3.3 Usikkerhet om vurdering

Svarene uttrykker generelt stor usikkerhet om hvordan vurderingen kan sikre at realkompetansen er likeverdig med kompetanse som er opparbeidet gjennom et studium. En utfordring mange peker på, er hvordan erfaringsbasert realkompetanse kan vurderes opp mot kompetanse fra teoretiske studier: «Det vil alltid være vanskelig å vurdere praktisk erfaring opp mot teorikunnskap.»

Noen svar tyder på at det er knyttet usikkerhet både til metode og til vurdering opp mot studieplaner: «Det er en stor utfordring å finne egnede metoder for å foreta en slik vurdering», eller «Det er en stor utfordring å få testet hvilken kunnskap studentene innehar [...] og vurdering av denne opp mot tilsvarende krav i våre fagplaner.»

3.4 Usikkerhet om kvaliteten på dokumentasjonen

En av respondentene sier at god dokumentasjon «viser at kompetansen er likeverdig med emnets/fagets innhold, slik at det ikke levnes tvil om kompetansen». Flere er imidlertid usikre på muligheten til å framskaffe god nok dokumentasjon, særlig når det gjelder teoretisk kompetanse og evne til refleksjon:

«Først og fremst kan det være vanskelig å dokumentere realkompetanse på en god måte. [...] Det gjelder særlig dokumentasjon av teoretisk kompetanse, eller evne til refleksjon i faget.»

En respondent framholder at utfordringen er å vite hva likeverdig kompetanse er. En annen mener at dokumentasjon av realkompetanse som grunnlag for fritak er en særlig utfordring i utdanninger som fører til autorisasjon. Synet på muligheten til å skaffe dokumentasjon av god nok kvalitet kan oppsummeres med følgende kommentar: «Det er

⁶ Lov om universiteter og høyskoler § 3-5. Godskriving og faglig godkjenning.

enklere å gå opp til eksamen enn å skaffe god nok dokumentasjon.»

3.5 Behov for felles føringer

Noen av svarene knytter utfordringene ved fritaks-vurdering til å ha gode nok kriterier, samt godt skjønn hos de som vurderer, for eksempel:

«Utfordringen er å gjøre en kvalitetsmessig god nok vurdering av om realkompetansen virkelig erstatter det aktuelle emnet – ha gode nok kriterier for det skjønn som nødvendigvis kreves i slike saker.»

Én kommentar framholder mangelen på egnete metoder og verktøy: «Vi er forpliktet til å vurdere det, men har ikke gode verktøy og retningslinjer.» En annen gir uttrykk for at mangel på kunnskap om praksis ved andre institusjoner skaper usikkerhet:

«Kriterier for fritak bør være på samme nivå som ved andre institusjoner, men det er vanskelig å vite hvordan disse kriteriene tolkes ved andre institusjoner.»

Én annen uttrykker ønske om nasjonale føringer for å sikre gode og rettferdige vurderinger:

«Det kunne med fordel vært nasjonale føringer for slik vurdering for å yte større likebehandling i saksbehandlingen.»

En respondent oppfatter at det er en ordning med svak satsing: «Det burde kanskje være tydeligere om det er ønskelig at flere saker skal innvilges.»

3.6 Skepsis mot ordningen

Flere av kommentarene ovenfor kan oppfattes som uttrykk for skepsis til at kompetanse fra praktisk erfaring kan være likeverdig med teoretiske studier. En rekke respondenter gir dessuten uttrykk for at det er problematisk å gi fritak i nettopp deres utdanninger: «Våre utdanninger er basert på praksis og aktiv tilstedeværelse»; «Vi har profesjonsutdanning som er helhetlige forløp», eller: «Vi har rammeplanstyrte studier som gjør at det kan være vanskelig med fritak av denne typen.» Ett svar gir direkte uttrykk for at det er stor faglig motstand mot fritak på grunnlag av realkompetanse:

«Det er stor motstand blant fagansatte når det gjelder fritak på grunnlag av realkompetanse.»

3.7 Ordning med muligheter

Ikke alle respondentene er skeptiske til fritak på grunnlag av realkompetanse. Det gis også uttrykk for tro på ordningen. To svar peker på at mulighetene ikke blir godt nok utnyttet, og at denne aktuelle undersøkelsen kan bidra til økt forståelse for fritak på grunnlag av realkompetansevurdering, slik som denne kommentaren:

«Undersøkelsen kan bli et godt bidrag til en mer enhetlig nasjonal fellesforståelse for realkompetansevurdering.»

Kilder

Alfsen, C. og Hernes, M.S. (2010). Realkompetansevurdering. Status, utfordringer og tiltak. Internt notat til Kunnskapsdepartementet, levert 31.08.2010.

Brandt, E. (2005). Avkorting av studier på grunnlag av realkompetanse. Skriftserie 5/2005. Oslo: NIFU STEP.

Mohn, T.N. og Størset, H. (2009). Realkompetanse innen høyere utdanning. Oslo: Vox.

Lov om universiteter og høyskoler (2009) § 3-5. Godskriving og faglig godkjenning. <http://www.lovdata.no/all/tl-20050401-015-004.html#3-5>.

Tildelingsbrev 2011 til Vox. Tillegg 03/2011: Mandat for arbeidsgruppe for realkompetansevurdering i høyere utdanning (vedlegg 1)

Spørsmålene i undersøkelsen (vedlegg 2)

Vedlegg 1 Mandat fra Kunnskapsdepartementet

Vox
Postboks 6139 Etterstad
0602 OSLO

Deres ref

Vår ref
201004898-/PED

Dato
18.02.2011

Tildelingsbrev 2011, Tillegg 03/2011: Mandat for arbeidsgruppe for realkompetansevurdering i høyere utdanning

Det vises til møte mellom Vox og Kunnskapsdepartementet 16. februar 2011 og til tildelingsbrevet 2011, punkt 2.1.3 der Vox har fått et oppdrag som innebærer å ta initiativ til og lede arbeidet med en utredning av realkompetansevurdering. Hensikten med oppdraget er å bidra til samordning og en mer helhetlig praksis på feltet.

For arbeidet med realkompetansevurdering i høyere utdanning forutsettes det at Vox nedsetter en arbeidsgruppe for oppdraget. Arbeidsgruppen skal arbeide med realkompetansevurdering i forbindelse med opptak til, og fritak for del av høyere utdanning. Det er departementets vurdering at det er tilstrekkelig hjemmel i gjeldende regelverk for at institusjonene skal kunne gjøre sitt arbeid på en tilfredsstillende måte, men det kan være behov for nye impulser med sikte på ytterligere utvikling på oppfølging og forbedring av prosesser. Departementet forutsetter derfor at gruppen skal arbeide med tre hovedområder:

Innhenting av kunnskapsgrunnlag/statistikk

Skaffe et kunnskapsgrunnlag for status på realkompetansefeltet med utgangspunkt i:

- Hva slags statistikk og informasjonsgrunnlag finnes?
- Hvilke kartleggingsmuligheter har man? Hvilke systemer brukes eller kan brukes. Lagres informasjon i studentdatasystem (FS) eller andre steder?
- Hva slags regelverk og prosedyrer har institusjonene utviklet?
- Hvordan informerer institusjonene om muligheten for realkompetansevurdering, særlig med sikte på fritak?
- Er det et like stort behov for realkompetansevurdering inn mot opptak i dag som da

Postadresse
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo

Kontoradresse
Akerseg. 44

Telefon 22 24 90 90*
postmottak@kd.dep.no
www.kunnskapsdepartementet.no
Org no. 872 417 842

Avdeling for analyse, internasjonalt
arbeid og kompetansopolitikk
Telefon 22 24 75 03
Telefaks 22 24 27 32

Saksbehandler
Per E. Dohlin
22247516

ordningen ble innført?

Informasjonsarbeid

På bakgrunn av grunnlagsmaterialet vurdere behovet for og foreslå tiltak i forbindelse med:

- Spredning av god praksis
- Informasjon rettet mot institusjonene og medarbeidere som har realkompetanse som arbeidsfelt.
- Aktuelle diskusjonsforum/arenaer
- Mulige kurs om realkompetansevurdering
- Seminarer

Videre utvikling

Vurdere videre utviklingsmuligheter som for eksempel:

- Hvordan kan kvalifikasjonsrammeverket være et grunnlag for en forbedret realkompetansevurdering?
- Utvikle en mal for informasjonsinnhenting for institusjonene
- Eventuell annen utvikling som anses aktuelt på bakgrunn av informasjonsinnhenting.

Det er i år 10 år siden realkompetansebestemmelser med endringer i UH-loven trådte i kraft (1. januar 2001). Departementet ber om at arbeidsgruppen arrangerer et oppstartsseminar/jubileumsseminar for realkompetanse der temaet både bør være å se tilbake på den utviklingen som har vært, og peke fremover mot det arbeidsgruppen skal se på.

I møtet mellom Kunnskapsdepartementet og Vox 16. februar 2011 var det enighet om at tyngden i arbeidet skal være knyttet til fritaksvurderinger. I tillegg var det enighet om at Vox bør invitere Universitets- og høyskolerådet og Norsk studentorganisasjon til å foreslå representanter til arbeidsgruppen. Ved sammensetningen av arbeidsgruppen bør Vox så langt det lar seg gjøre ta hensyn til at det blir en kjønnsmessig balanse.

Med hilsen

Eivind Heder (e.f.)
ekspedisjonssjef

Fredrik Dalen Tennøe
avdelingsdirektør

Kopi: Riksrevisjonen

Vedlegg 2 Spørsmålene i undersøkelsen

Undersøkelse om realkompetanse som grunnlag for fritak ved universiteter og høyskoler

Med fritak menes fritak for deler av utdanning, herunder eksamen, obligatorisk undervisning, øvinger, innleveringer, praksisperioder, mv. Innpassing av formell dokumentert utdanning fra annen utdanningsinstitusjon omfattes ikke av denne undersøkelsen.

Kommentarfelt under spørsmålene gir mulighet til å skrive inn tilleggsopplysninger

Navn på institusjonen:

Navn på fakultetet/avdelingen:

Din stilling ved fakultetet/avdelingen:

Antall søkere

1. Hvor mange studenter totalt (alle studier på alle nivåer) var registrert ved fakultetet/avdelingen i studieåret høst 2010/vår 2011?
  - Studier på bachelornivå (for eksempel hele bachelorprogram, høyskolekandidatstudier, årsstudier, mv.)
  - 1½- og 2-årige masterstudier
  - 5-årige masterstudier
  - Profesjonsstudier av mer enn 5 års omfang (for eksempel medisin, psykolog)
  - Phd-studier
  - Annet (for eksempel videreutdanning, praktisk pedagogisk utdanning), spesifiser under:
2. Hvor mange søkte i studieåret 2010–2011 om fritak for deler av et studium ved fakultetet/avdelingen på grunnlag av realkompetanse?

Skriv inn nøyaktig antall:

  - Studier på bachelornivå (for eksempel hele bachelorprogram, høyskolekandidatstudier, årsstudier, mv.)
  - 1½- og 2-årige masterstudier
  - 5-årige masterstudier
  - Profesjonsstudier av mer enn 5 års omfang (for eksempel medisin, psykolog, mv.)
  - Phd-studier
  - Annet (for eksempel videreutdanning, praktisk pedagogisk utdanning), spesifiser:
  -
3. Hvor mange av disse søkerne fikk innvilget fritak?

Skriv inn nøyaktig antall:

  - Studier på bachelornivå (for eksempel hele bachelorprogram, høyskolekandidatstudier, årsstudier)
  - 1 ½- og 2-årige masterstudier
  - 5-årige masterstudier
  - Profesjonsstudier av mer enn 5 års omfang (for eksempel medisin, psykologi)
  - Phd-studier
  - Annet (for eksempel videreutdanning, praktisk pedagogisk utdanning), spesifiser:

4. Hva ble det gitt fritak for, og på hvilket nivå? (flere svar mulig, sett kryss i riktige ruter)

	Studier på bachelor-nivå (for eksempel hele bachelor-program, høyskole-kandidatstudier, årsstudier, mv.)	1 ½- og 2-årige master-studier	5-årige master-studier	Profesjons-studier av mer enn 5 års omfang (for eksempel medisin, psykologi)	Phd-studier	Annet (for eksempel videreutdanning, praktisk pedagogisk utdanning)
Én eller flere eksamener i et studium						
Obligatorisk undervisning, øvinger, innleveringer, mv.						
Hele/deler av obligatorisk praksis						

5. Dersom det gis fritak for andre elementer, spesifiser her:

6. Har fritaket i noen tilfeller gitt uttelling i studiepoeng?

Ja, oftest

Ja, noen ganger

Nei, aldri

Nei, ikke hittil

Kommentar:

Retningslinjer for fritak på grunnlag av realkompetanse

7. Finnes det generelle retningslinjer for bruk av realkompetanse som grunnlag for fritak?

- Nei
- Ja,
  - o På institusjonsnivå (hele universitetet/høyskolen)
  - o På fakultets-/avdelingsnivå
  - o På instituttnivå
  - o For det enkelte studieprogram
  - o Vet ikke
  - o Kommentar:

Hvis ja, spørsmål 6:

Er det spesifisert i retningslinjene hvordan søknad om fritak skal underbygges, for eksempel med ulike former for dokumentasjon som attester, sertifikater, egen mappe?

- Ja
- Nei
- Vet ikke
- Kommentar:

8. Informerer institusjonen om muligheter for fritak? (flere svar mulig)

- Nei, ingen organisert informasjon
- Ja
  - o Utad (for eksempel nettside, brosjyre, aviser, messer)
  - o Innad (for eksempel nettsider, trykt informasjon, oppslag på instituttet, informasjonsmøter)
- Vet ikke
- Kommentar:

Gjennomføring av vurderingen

9. Gis det tilbud om individuell veiledning i forbindelse med søknad om fritak?

- Ja
- Nei
- Vet ikke
- Kommentar:

10. Er det fastsatt i retningslinjer hvem som foretar vurderingen? (kun ett svar)

- Ja
- Nei
- Vet ikke
- Kommentar:

Hvis ja på spørsmål 10, får du spørsmål 11:

11. Hvem gjennomfører fritaksvurderingen for de ulike utdanningsgruppene?

	Studier på bachelor-nivå (for eksempel hele bachelor-program, høyskole-kandidatstudier, mv.)	1 ½- og 2-årige masterstudier	5-årige masterstudier	Profesjonsstudier av mer enn 5 års omfang (for eksempel medisin, psykologi)	Phd-studier	Annet (for eksempel videreutdanning, praktisk pedagogisk utdanning)
Administrativt personale						
Vitenskapelig personale						
Egen komité						
Samarbeid adm. og vit. personale						
Vet ikke						

Hvis det er andre som gjennomfører vurderingen, kan du utdype her:

Selve vurderingen gjennomføres på grunnlag av (flere svar mulig)

- Attester, kursbevis, sertifikater osv.
- Tester eller skriftlige oppgaver
- Egen mappe med materiale i ulike sjangre og medier
- Intervju/samtale
- Audition / praktisk prøve
- Vet ikke
- Kommentar:

12. Ved eventuelt fritak, i hvilken grad får studentene tilrettelagt et individuelt studieløp?(kun ett svar)
- Ingen individuell tilrettelegging
  - Noe individuell tilrettelegging
  - Stor grad av individuell tilrettelegging
  - Vet ikke
  - Kommentar:

Dokumentasjon av vurderingen

13. Hvordan registreres søknader om fritak i institusjonens systemer? (flere svar mulig)
- Institusjonens postjournalssystem/arkiv
  - På det enkelte institutt/studieprogram
  - Føres inn i FS eller andre studentdatasystemer
  - Vet ikke
  - Kommentar:
14. Hvordan synliggjøres innvilget fritak på grunnlag av realkompetanse på vitnemålet/karakterutskriften? (kun ett svar)
- «Fritak» – med henvisning til realkompetansevurderingen
  - «Fritak» – uten henvisning til realkompetansevurderingen
  - Vet ikke
  - Kommentar:
15. Hvilke utfordringer ser du ved ordningen med fritak på grunnlag av realkompetanse? (Kommentarfelt)
16. Har du andre kommentarer til temaet eller undersøkelsen?

